

4. Конституции государств Европы. – М., 2001. – С. 12.

5. Юлдашева Ф. Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштириш жараёнида жамоатчилик назоратини ўзига ос усусиятлари // Давлат ҳокимияти ва бошқарувини демократлаштиришнинг долзарб масалалари: сайловлар, парламент, ижро ҳокимияти мавзусидаги илмий-назарий давра суҳбати материаллари. – Т.: ТДҶОУ. 2014. – Б. 169.

6. Колосова Н.М. Конституционная ответственность - самостоятельный вид юридической ответственности. – М., 2001, – С. 87.

7. Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих. Материалы конференции – Государство и право. – 2000. – №3. – С.27

8. «Халқ сўзи» газетаси. 1992. 15 декабрь, 243 (494)-сон; Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси. – 1994. – №1, 5-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. – 2003. – №3-4, 27-модда; Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг Ахборотномаси. – 2011. – №12/1, 343-модда; Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. – 2007. – №15, 152-модда; 2008. – №52, 510-модда; 2011. – №16, 159-модда; 2014. – №16-сон, 176-модда; 2017. – №14, 213-модда, №22, 406-модда, №35, 914-модда

9. Шон Д.Т. Конституционная ответственность. // Государство и право. – 1995. – №7. – С.35

10. Лучин В.О. Конституционные нормы и правоотношения. Изд. «ЮНИТИ», – М. 1997. – С.117

11. Шон Д.Т. Конституционная ответственность. // Государство и право. – 1995. – №7. – С.35

12. Давлат ва ҳуқуқ назарияси: Олий ўқув юртлирининг ҳуқуқшунослик мутахассислиги бўйича таълим олаётган талабалари учун (Бобоев Ҳ.Б., Исломов З.М., Чориев У. // Масъул муҳаррирлар: Ҳ.Б.Бобоев, Ҳ.Т.Одилқориев. – Т.: ТДҶОИ 2005. – Б. 978.

13. Проблемы конституционно-правовой ответственности (по материалам конференции на юридическом факультете)//Вестник Московского университета. Серия. 11. Право. – 2001. – № 3. – С. 129.

14. (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. –1997. – №2. 36-модда; 1999. – №9. 229-модда; 2004. – №1-2. 18-модда; Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. 2004. – №25. 287-модда; 2007. – №15. 153-модда; 2008. – №52. 510, 513-модда; 2014. – №4. 45-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси. – 2018. 19 апрель. 03/18/476/1087-сон)

15. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент.: Ўзбекистон, 2018. – Б.11.

16. У.Таджиханов, Х.Т.Одилқориев, А.Х.Саидов Ўзбекистон Республикасининг конституциявий ҳуқуқи. – Т., 2001. – Б.511.

Б.А.Умаров

ТДҶОУ мустақил изланувчиси

НОМАРКАЗЛАШТИРИШ КОНЦЕПЦИЯСИ ВА УНИНГ ДАВЛАТ БОШҚАРУВИНИ ДЕМОКРАТЛАШТИРИШДАГИ ЎРНИ

Аннотация: мазкур мақолада давлат бошқаруви тизимининг модернизациялаш масалалари ва ислохотлар шароитида номарказлаштириш концепциясининг мазмун-моҳияти, ушбу тушунча тўғрисида турлича ёндашувлар ҳамда давлат бошқарувини демократлаштиришда замонавий бошқарув методларини самарали қўллаш масалалари таҳлил этилган.

Калит сўзлар: номарказлаштириш, давлат бошқарувини модернизациялаш, демократлаштириш, концепциялар, маъмурий ислохотлар, ўз-ўзини бошқариш органлари, оммавий ҳокимият, фуқаролик жамияти

Аннотация: в данной статье анализируется концепция децентрализации в контексте модернизации системы государственного управления, различные подходы понимания данной концепции и эффективного использования современных методов управления в процессе демократизации государственного управления.

Ключевые слова: децентрализация, модернизация государственного управления, демократизация, концепции, административная реформа, органы самоуправления, государственное управление, гражданское общество.

Annotation: this article examines the concept of decentralization in the context of modernizing public administration system, various approaches to understanding this concept and the effective use of modern management methods in the process of democratization of public administration.

Keywords: decentralization, modernization of state government, democratization, concepts, administrative reform, self-government organizations, good governance, civil society.

Бугунги кунда мамлакатимиз тез суръатлар билан ўзгараётган замон талаблари асосида давлат ва жамият ҳаётининг турли жабҳаларида тубдан янгиланиш ва жадал ривожланиш жараёни кечмоқда. Ушбу ислохий ўзгаришларга сиёсий-ҳуқуқий ҳамда ташкилий асос бўлиб, 2017–2021 йилларга мўлжалланган 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси хизмат қилмоқда [1]. Мазкур нуфузли ҳужжатнинг биринчи йўналиши моҳиятан давлат бошқарувини такомиллаштиришга қаратилган бўлиб, унда давлат ва жамият қурилишини такомиллаштиришга йўналтирилган демократик ислохотларни чуқурлаштириш ва мамлакатни модернизация қилишда парламентнинг ҳамда сиёсий партияларнинг ролини янада кучайтириш, давлат бошқаруви тизимини ислох қилиш, давлат хизматининг ташкилий-ҳуқуқий асосларини ривожлантириш, жамоатчилик назорати механизмларини амалда татбиқ этиш, фуқаролик жамияти институтлари ролини кучайтириш асосий йўналишлар сифатида белгиланган.

Зеро, жамиятдаги иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва бошқа йўналишлардаги ўзгаришлар (динамик жараёнлар) замонавий маъмурий-давлат бошқарув тизимлари олдига ҳам янги вазифаларни қўйиб келмоқда. Республикамизда жамият ва давлат ҳаётини модернизациялаш борасида амалга оширилаётган кенг қамровли ислохотларнинг муваффақиятли амалга оширилиши ва Ҳаракатлар стратегиясининг мақсадларига эришиш давлат бошқарувининг мутлақо янги, самарали ва сифатли фаолият юритувчи тизимини яратишни тақозо этмоқда.

Бинобарин, давлат бошқарувини такомиллаштириш динамик ва диалектик жараён бўлиб, у жамият ривожининг эҳтиёжларидан келиб чиқади. Бинобарин, чуқур янгиланиш ва модернизациялаш жараёнларини бошдан кечираётган ҳар қандай мамлакатда давлат бошқаруви органлари фаолиятини замонавий талаблар даражасига кўтариш ҳаётий заруратдир. Давлат бошқаруви органлари тизими давлат механизмида тутган ўрни ва фаолиятининг мазмунига кўра динамик ривожланиб ва ўзгариб боровчи ҳодиса. Бинобарин, глобаллашув шароитида ижтимоий муносабатларнинг шиддатли ривожини, фан-техника, жумладан, ахборот технологияларининг мисли кўрилмаган тараққиёти ушбу тизим олдига янгидан-янги талаблар, вазифалар ва муаммоларни кўндаланг қўйиши оддий ҳолатга айланиб бормоқда.

Таъкидлаш жоизки, бугунгача ҳам мамлакатимизда давлат бошқарувини ислох этишга қаратилган кенг кўламли чора-тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 8 сентябрда қабул қилинган **“Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислохотлар концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5185-сон Фармони** билан мазкур концепция тасдиқланиб, ҳаётга татбиқ этилмоқда [2].

Шу ўринда нима учун давлат бошқарувини такомиллаштириш шунчалик долзарб масалага айланди, деган савол туғилиши табиий. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга тақдим этган Мурожаатномасида давлат қурилиши, жумладан, давлат бошқаруви соҳасида ечимини кутиб ётган масалалар ва ундан келиб чиқадиган вазифаларнинг кўламини эътиборга олган ҳолда давлат раҳбари: “Бугунги кунда жамият ҳаётидаги мавжуд муаммоларни самарали ечиш, кенг кўламли ислохотларни изчил давом эттириш зарурати давлат бошқаруви соҳасида мутлақо янги тизим яратишни тақозо этмоқда” деб алоҳида таъкидлаб ўтди [3].

Давлат бошқаруви соҳасидаги ислохотларнинг пировард мақсади давлат бошқарувини янада демократлаштириш, уни замонавий талабларга мослаштириш ҳисобланади. Ваҳоланки, демократик давлатнинг асосий элементларидан бири – давлат томонидан чиқарилаётган қарорларда мамлакат фуқароларининг манфаатлари эътиборга олинishi ва ушбу жараёнда, яъни кучли фуқаролик жамияти барпо этишда фуқароларнинг иштирокидир, шунингдек мамлакатнинг тараққиёт даражаси жамият ҳаёти масалаларини ҳал этишда фуқароларнинг ўзлари қанчалик иштирок этиши билан белгиланади. Жамиятни ва фуқароларни қарорлар қабул қилиш жараёнига жалб этишнинг энг муҳим омилларидан бири давлат бошқарувини номарказлаштириш, яъни давлат бошқарувининг марказдаги муайян

функцияларини қуйи тузилмаларга, маҳаллий ҳокимият органларига беришдир.

Ушбу Концепцияда давлат бошқарувини ислох этиш ва бозор муносабатларидан келиб чиқадиган замонавий талабларга мослаштиришга қаратилган мажмуавий чора-тадбирлар ўрин олган. Ушбу чора-тадбирлар ичида давлат бошқарувини номарказлаштириш, яъни марказдан жойларга айрим бошқарув функцияларни ўтказиш масаласи алоҳида ўрин эгаллайди.

Номарказлаштириш концепцияси: турли ёндашувлар таҳлили. Мамлакатимизда кечаётган мураккаб номарказлаштириш жараёнининг мазмун ва моҳиятини таҳлил этишдан олдин ушбу категориянинг илмий таҳлиliga эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ. Чунки бугунги кунда илмий манбаларда ва махсус энциклопедияларда номарказлаштиришнинг турлича таққинлари мавжуд бўлиб, уларда бу жараёнинг кўпчилик томонидан эътироф этиладиган узил-кесил таърифини келтириш қийин.

Таъкидлаш керакки, номарказлаштириш миллий илмий адабиётимизда, хусусан юридик адабиётда етарлича таҳлил этилган дейиш қийин. Айрим муаллифлар ушбу мураккаб жараённинг у ёки бу жиҳатларини таҳлил этишган. Хусусан, С.Сафеев номарказлаштириш концепциясини таҳлил қилар экан Инсониятнинг ривожланиш босқичида кенг жамоатчиликнинг жамият ва давлат бошқарувида бевосита иштирокининг таъминланиши жамият ривожига кескин бурилиш ясашга хизмат қилган олдинга элтувчи куч бўлиб хизмат қилганлигини қайд этиб ўтади. Номарказлаштириш тушунчасини содда қилиб тушунганда давлат бошқарувидаги айрим функцияларни қуйи бўғиндаги тузилмаларга, яъни маҳаллий ҳокимият органларига берилиши (делегиаланиши) тушунилади деб таъкидлайди [4].

А.Азизхўжаевнинг фикрича: “Номарказлаштириш маъмурий ислохотларнинг муҳим бир йўналиши бўлиб, ушбу ислохотларни амалга оширишда бисқичма-бисқичлик, давлат органларига тегишли функцияларни самарали амалга оширилишини таъминлаш мақсадида нодавлат тузилмаларнинг фаолиятини такомиллаштириш ва марказий давлат ҳокимияти органлари томонидан берилган функцияларни самарали амалга оширилиши устидан доимий мониторинг ва назоратни амалга оширилиши ҳамда ҳар бир давлатнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олиш зарурлиги каби бир қанча муҳим тамойилларга риоя этиш зарур” [5].

Давлат бошқарувида маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг роли ва аҳамиятини кенг таҳлил этиб ўтган Г.Маликова ҳам давлат бошқаруви самарадорлигини оширишнинг энг муҳим ва самарали методи номарказлаштириш эканлигини алоҳида қайд этган [6].

Шунингдек, ушбу масала тадқиқотлар олиб борган Г.Исмоилова давлат бошқаруви тизимида марказлаштириш ва номарказлаштириш жараёнлари ўртасида мувозанатни таъминлаш ва унинг миллий-ҳудудий тузилишига эътибор қаратиш зарур таъкидлаган [7].

Айтиш лозимки, номарказлаштиришнинг назарий жиҳатларини ёритишда хорижлик олимларнинг кенг қамровли илмий тадқиқотлари, асослантилган таҳлилий ишлари мавжудлигини алоҳида таъкидлаш зарур.

Жумладан, Ж.Коэн ва С.Питерсонлар ўзларининг

тадқиқотларида номарказлаштириш ҳам ғоя, ҳам ривожланиш йўлидаги муҳим услуб, восита деб таъкидлаб ўтишади, шунингдек улар номарказлаштиришнинг олти асосий шаклидан иборат “таснифлаш тизими”ни яратишди. Уларнинг, талқинига кўра номарказлаштиришнинг олти шакли: тарихий келиб чиқиш, ҳудудий ва вазифага оид, муаммога йўналтирилганлиги, хизмат кўрсатиш, ягона давлат тажрибаси ва мақсадга йўналтирилганлиги мавжуд [8].

Италия олими Т.Фаллетининг фикрига кўра, номарказлаштириш – биринчи навбатда давлат томонидан амалга оширилаётган ҳокимият, давлат тизимини ислоҳ қилишнинг ва марказий ҳукумат ваколатлари, ресурслари ҳамда вазифаларини маҳаллий ҳокимият органларига ўтказишга қаратилган барча жараёнлар йиғиндисидир [9]. Номарказлаштириш бошқарув ва ташкилий хусусиятга эга бўлган ҳодиса бўлиб, бунда қарорлар қабул қилиш ташкилот миқёсида бўлишини, ягона шахс даражасида бўлмаслигини тақозо этади. Чунки, бу ўринда, қарорлар қабул қилишда, аввало, коллегиялик назарда тутилади.

Баъзи тадқиқотчилар номарказлаштиришни давлат бошқарувида маҳаллий даражада маъмурий масалаларнинг ягона марказда тулланиб қолишига олиб келади деган ғояни илгари суришади. Масалан, Б.Смит номарказлаштириш ўз ичига қарорлар қабул қилиш ва маъмурий бошқарувни марказдан ҳокимиятнинг қуйи даражаларига ўтказишни олиб, кўпроқ, сиёсий масалалар билан боғлиқ, ҳолат дея таъкидлайди [10].

Шуни ҳам айтиб ўтиш жоизки, номарказлаштириш ҳокимият ваколатлари ва вазифаларининг юқори даражадан қуйи даражага, яъни давлат даражасидан маҳаллий даражага ўтказилиши деган ғоя ҳам назарий қарашларда ўз аксини топган. Бу ўринда Д.Конерснинг фикрлари эътиборга лойиқ. Унинг таъкидлашича, номарказлаштириш ҳам сиёсий ҳам маъмурий ҳодиса бўлиб, у қарорлар қабул қилиш ҳамда маъмурий ваколатларни ҳокимиятнинг бир қанча босқичларига тақсимлашни назарда тутди [11].

Давлат бошқарувида номарказлаштириш концепциясини атрофлича ўрганган олимлардан бири Д.Рондинеллининг таъкидлашича, номарказлаштириш қарорларни режалаштириш ва уларни қабул қилишда ваколатларнинг тақсимланиши ёки юқоридан қуйига берилишини назарда тутиш билан бир қаторда, марказий давлат органлари вазифаларининг маълум бир қисмини уларнинг жойлардаги тегишли ташкилотларига ва маҳаллий ҳокимият ёки ноҳукумат ташкилотларга берилишини ҳам эътиборга олади [12].

Маъмурий ҳуқуқ соҳасидаги машҳур франциялик олим Жан-Бенуа Альбертининг фикрига кўра номарказлаштириш – бу давлат бошқарувида марказий ва маҳаллий давлат ҳокимиятлари ўртасидаги ваколатларнинг самарали амалга оширилиши нуктаи назардан оптимал равишда тақсимлашга қаратилган сиёсатдир [13]. Ушбу қарашлар Францияда XX асрнинг иккинчи ярмида олиб борилган ислохотлар жараёнида яққол намоён бўлиб, оммавий ҳокимият бошқарувини амалга оширишда иштирок этувчи барча тузилмаларнинг янги босқичга ўтишига сабаб бўлганлигини таъкидлаган.

Эътиборли жиҳати шундаки, нафақат олимлар, балки халқаро ташкилотлар ҳам номарказлаштиришнинг муҳим жиҳатларини батафсил илмий жиҳатдан асослашганлиги эътирофга

сазовордир. Номарказлаштириш ғоясининг илмий-назарий категория сифатида шаклланишида, сиёсий-ҳуқуқий ҳамда ижтимоий иқтисодий ҳодиса тарзида кенг тарқалишида нуфузли халқаро ташкилот бўлган БМТнинг ўрни муҳим аҳамият касб этди. Жумладан, БМТ ва БМТ ТД (Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Тараққиёт дастури) бошқарувни номарказлаштиришга ўз таърифларини бериб унинг умумэтироф этилган ҳуқуқий-норматив асосини ва кўринишларини назарий жиҳатдан асослаб беришган. БМТ Тараққиёт дастурига кўра номарказлаштиришнинг мажбуриятларни қуйи бўғинларга ўтказиш, ваколатларни тақсимлаш, марказлашув ҳажмини камайтириш ҳамда хусусийлаштириш каби шакллари мавжуд.

Нуфузли халқаро ташкилотлардан яна бири Жаҳон банки давлат бошқарувида номарказлаштиришга сиёсий, маъмурий шунингдек молиявий ҳодиса сифатида баҳо беради. Мазкур ташкилотнинг хулосасига кўра номарказлаштириш молиявий, сиёсий ва маъмурий ваколатларни бошқарув органларининг қуйи даражаларига тайинлаш дунё бўйлаб турли давлатларда турли воситалар ёрдамида кенг тарқалаётган жараён бўлиб, у келажақда тараққиётнинг гарови бўлиб хизмат қила оладиган бошқарув тизимининг асоси бўла олади [14].

Юқорида баён этилган фикр-мулоҳазалар таҳлиладан кўриш мумкинки, давлати бошқарувида амалга оширилган ислохотларнинг бош стратегик мақсади қатъий ва ўзгармас эканлиги, бозор иқтисодиётига асосланган эркин демократик давлат барпо этиш, фуқаролик жамиятининг мустақкам пойдеворини шакллантиришда давлат бошқарувини номарказлаштириш жараёнларидан алоҳида ва мустақил кечмаслиги ва улар билан узвий боғлиқ эканлигини кўришимиз мумкин.

Номарказлаштириш концепцияси: функционал ёндашув. Номарказлаштириш жараёнлари давлат бошқаруви соҳасида XX асрнинг ўрталаридан бошлаб кенг татбиқ этиб келинаётган бошқарувни ривожлантириш стратегиялардан бири бўлиб келмоқда. Ушбу стратегия асосан ҳокимиятнинг қуйи даражаларида демократлашув оқибатида жорий қилинмоқда. Бугунги кунда Ривожланиш стратегияси сифатида номарказлаштириш сиёсати кўпчилик экспертлар ва олимлар томонидан эътироф этилмоқда. Давлат бошқаруви соҳасида олиб борилаётган тадқиқотларда давлат бошқарувини номарказлаштириш барқарор ривожланишга эришишнинг муҳим шарти ҳамда сифатли бошқарувнинг (**Good governance**) асосий мақсади сифатида тилга олинади [15].

Давлатнинг номарказлашган тизимга ўтиши унинг кучсизланиши эмас, балки аксинча кучайишига хизмат қилади. Давлат кундалик вазифаларни қуйи бўғинга қанчалик кўпроқ, ишониб топширса, у шунчалик кучли бўлиши жаҳон тажрибасидан маълум. Ушбу қарашни таҳлил этар эканмиз фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий қоидалари ва механизмларини шакллантириш ҳам шу тарзда кечилиши кузатишимиз мумкин.

Шу тарихи бугунги кунда мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли маъмурий ислохотларнинг муҳим йўналишларидан бири – давлат бошқарувини номарказлаштиришдир. Номарказлаштиришдан кўзланган асосий мақсад эса марказий давлат ҳокимияти органларига тегишли ваколат ва функцияларни қуйи бўғиндаги маҳаллий давлат

ҳокимияти органларига ёки нодавлат тузилмаларга босқичма-босқич ўтказишдир.

Айни пайтда номарказлаштириш кенг қамровли жараён бўлиб, у марказий давлат органлари ваколатига кирадиган тегишли ваколатларни, турли хил давлат хизматларини кўрсатишни, бюджетга оид ҳуқуқларни, кенг доирадаги ижтимоий-сиёсий йўналишдаги функцияларни қуйи органларга ўтказишда ифодаланадиган демократик жараён.

Ушбу жараёнларнинг долзарблиги ижтимоий-иқтисодий йўналишда кенг доирадаги ваколатларнинг марказий давлат ҳокимияти органлари томонидан амалга оширилиши мақсадга мувофиқми ёки маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан амалга оширилиши самаралироқми? деган саволнинг ечимини аниқлашдан иборатдир. Бинобарин, давлат ваколатларнинг марказда асоссиз тўпланиб қолиши бир томондан ушбу органларнинг фаолияти ортиқча кенгайиб кетиши ва асосий масалалардан чалғиб кетиши эҳтимоли билан бир қаторда фуқаролар учун ортиқча бюрократик тўсиқларга олиб келса, иккинчи томондан маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ҳудудга оид масалаларни малакали ҳал этиш, амалга ошириш имконини чеклаб қўяди, демакки, ташаббускорлигига ҳам салбий таъсир кўрсатади.

Номарказлаштириш концепцияси: аксиологик ёндашув. Давлат бошқаруви соҳасида номарказлаштиришнинг аҳамияти, унинг давлат бошқарувини демократлаштиришдаги роли ҳақида фикр юритганда, унинг маъмурий ва қарорлар қабул қилиш ваколатларини марказий ҳокимият даражасидан маҳаллий ҳокимият даражасига ўтказишда ўз ифодасини топишини кўришимиз мумкин.

Шу ўринда яна шуни алоҳида эътироф этиш лозимки, ҳар қандай ислохот, хусусан, номарказлаштириш соҳасида амалга оширилаётган сиёсий-ҳуқуқий тартиб-таомиллар ҳам, энг аввало, жамият ва давлат манфаатларидан келиб чиқиши ва унинг стратегик мақсадларини рўйбга чиқаришга қаратилган бўлиши лозим. Бу эса муқаррар равишда зарур ҳуқуқий асосларни яратишни, шунингдек уларни реализация қилишга қаратилган мустақкам процессуал механизмларни ишлаб чиқиб жорий этиш орқали таъминланади. Зотан, номарказлаштиришнинг асл моҳияти давлат ҳокимияти ва бошқарувидаги муайян ваколат ҳамда функцияларни тегишли тартибда горизонтал ва вертикал тузилма органларига бериш орқали маълум соҳа ёки йўналишни ривожлантиришнинг энг мақбул йўлини танлаб олишдир.

Шу билан бирга, давлат бошқарувида номарказлаштириш ва унинг ўзига хос хусусиятлари тўғрисида гап борар экан, албатта, бу ҳодиса ё ижобий ёки салбий хусусиятларга эга деган бир томонлама фикрни билдириш унчалик мақсадга мувофиқ эмас. Чунки бу борада муваффақиятга эришиш ва давлат бошқарувини такомиллаштириш учун бир қанча чоратadbирлар кўрилиши лозим бўлиб, бу, энг аввало, бу йўналишда муҳим ҳуқуқий механизмлар жорий қилиниши ва улар, ўз навбатида, марказий ҳокимият ва маҳаллий бошқарув органлари ўртасидаги ўзаро ваколатларнинг тўғри ва тенг тақсимотини таъминлаши даркор. Акс ҳолда номарказлаштириш ўз олдига қўйган мақсадларга эриша олмайди ва давлат бошқаруви соҳасидаги ислохотларнинг сифат ва суръатига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Юқорида баён этилган номарказлаштириш тушунчаси тўғрисидаги қарашларни таҳлил қилган ҳолда шундай хулосага келиш мумкинки, давлат бошқаруви соҳасини номарказлаштириш маъмурий ва қарорлар қабул қилиш ваколатларини марказий давлат ҳокимият органлари (оммавий ҳокимият органлари) даражасидан маҳаллий давлат ҳокимияти органлари даражасига ҳамда ўзини ўзи бошқариш тузилмаларига ўтказишга қаратилган сиёсий жараёнларга тегишли эканлигини кўришимиз мумкин.

Шунингдек, давлат бошқаруви тизимини номарказлаштириш жараёнларининг асосий жиҳатларини санаб ўтиш мақсадга мувофиқ.

Биринчидан, ҳудудлардаги маҳаллий давлат ҳокимияти органлари фаолиятининг самарадорлигининг ошиши ва ижтимоий доирадаги кенг хизматларнинг кўрсатилиши олиб келади.

Иккинчидан, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг функция ҳамда ваколатларининг кенгайиши натижасида уларнинг маъсулдорлик ҳиссининг ошиши ва шу ўринда фуқаролар билан маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ўртасида юқори даражадаги ишончга асосланган (легитимлиги таъминланган) самарали мулоқот тизимининг шаклланишига хизмат қилади.

Учинчидан, ваколатларнинг бир қисми маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ва ўзини ўзи бошқариш тузилмаларига босқичма-босқич берилиши натижасида кенг жамоатчилик манфаатларига дахл қиладиган масалалар бўйича қарорлар қабул қилиш жараёнида фуқароларнинг бевосита иштирок этишига шароит вужудга келади.

Тўртинчидан, марказий давлат ҳокимияти органларининг умуммиллий даражадаги “оммавий хизматлар”ни кўрсатиш борасидаги (ички ва ташқи хавфсизлик, ҳуқуқий тартиботни сақлаш, макроиқтисодиёт йўналишидаги сиёсат) ваколат ва функцияларини самарали амалга оширишга қаратилган саъй-ҳаракатларини жамлашга имконият яратади.

Шуни қайд этиш лозимки, номарказлаштириш жараёнлари ҳар қандай мамлакатда давлат бошқаруви тизимини модернизациялашга қаратилган ислохотларнинг ажралмас қисми эканлигини ва замонавий давлат бошқаруви институтларини ва механизмларини жорий этиш ҳамда улар фаолиятининг самарадорлигини оширишнинг зарурий шартларидан бири эканлигини кузатиш мумкин.

Адабиётлар рўйхати

1. 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4947-сон Фармони ва унга илова қилинган “2017 - 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси”. // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами. - 2017 - №6. 70-модда, - №20. 354-модда, - №23. 448-модда, - №37. 982-модда.

2. Ўзбекистон Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг 2017 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга тақдим этган Мурожаатномаси // Халқ сўзи. 2017. - 23 декабрь.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентиининг 2017 йил 8 сентябрда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислохотлар концепциясини

тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида Маъмурий ислохотлар концепцияси // Lex.uz.

4. С.Сафоев. К вопросу о децентрализации совершенствовании государственного управления // Жамият ва бошқарув. - 2013. - №1. - Б.25.

5. Азизхўжаев А.А. Эркинлаштириш – давр талаби // Жамият ва бошқарув. - 2000. - №1. - Б. 6-8.

6. Г.Маликова. Ўзини-ўзи бошқариш кучли фуқаролик жамиятининг таянчи. Т.: Тошкент Давлат юридик институти, 2005. – Б. 29.

7. Г.Исмоилова. Ўзбекистонда маҳаллий давлат ҳокимияти ва ўзини-ўзи бошқариш органларини либераллаштиришнинг давлат ҳуқуқий йўналишлари. - Тошкент, 2013. – Б. 269.

8. Cohen J., Peterson S. Administrative Decentralization: Strategies for Developing Countries, Kumarian Press (published for and on behalf of the United Nations), Draft Proof for Publication, June, 1999. – P.16 - 20.

9. Falleti T.G. Decentralization and Subnational Politics in Latin America. - Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – P. 34.

10. Smith, B., «Decentralization: The Territorial Dimension of the State» George Allen and Unwin Publishers Ltd, 1985.

11. Conyers, D. Decentralization: The Latest Fashion in Development Administration» in Public Administration and Development, Vol. 3, 1983.

12. Rondinelli, D., «Government Decentralization in Comparative Perspective: Theory and Practice in Developing Countries» International Review of Administrative Sciences, 47, (2), 1981.

13. Albertini J.B. La deconcentration: l'administration territoriale dans la reforme de l'Etat. - Paris: Economica, 1997. - P. 210 etc. Pratiques de la gestion publique en France: Le statut du fonctionnaire. La responsabilite de l'administration. L'audit et le controle dans le secteur public. - Paris, 1999. 351 p. – P. 17

14. UNDP, Factors to Consider in Designing Decentralized Governance Policies and Programmes to Achieve Sustainable People -Centered Development, Management Development and Governance Division, February 1998, – P. 1.

15. Бекчанов Д. Маҳаллий давлат ҳокимияти: Япония ва Ўзбекистон. - Т.: Академия, 2015. – Б. 57.

Ж.М.Азамов,
мустақил илмий изланувчи

ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ ШАРОИТИДА ҲУҚУҚНИ ҚўЛЛАШ СОҲАСИНИ МОДЕЛЛАШТИРИШ ВА ПРОГНОЗЛАШНИНГ ЗАРУРЛИГИ

Аннотация: мақолада инновацион ривожланиш шароитида ҳуқуқни қўллашда прогнозлаш ва бунда моделлаштириш усулининг мазмуни-моҳияти, мақсади, босқичлари, ҳуқуқий вазиятнинг илмий асосланган моделини яратиш масалалари таҳлил этилади. Юридик амалиётни моделлаштиришнинг табиати ва хусусиятлари очиқ берилди. Ҳуқуқий вазиятни моделлаштириш пухта прогнозга таянгандагина самара бериши исботланади.

Таянч сўзлар: инновацион бошқарув, ҳуқуқни қўллаш, ҳуқуқни қўллашда прогноз, ҳуқуқни қўллашни моделлаштириш, моделлаштириш усули, ҳуқуқий модел, моделлаштиришнинг босқичлари, прогнозли моделлаштириш.

Аннотация: в статье рассматриваются вопросы прогнозирования в правоприменении и использование при этом метода моделирования в условиях инновационного развития. В этом связи анализирован содержание, сущность, цели, стадии моделирования правовой ситуации. Показаны особенности моделирования в юридической практике. Обосновывается эффективность моделирования только на основе научного прогноза.

Ключевые слова: инновационное управление, правоприменение, прогнозирование в правоприменении, моделирование правоприменения, метод моделирования, правовая модель, стадии моделирования, прогнозное моделирование.

Annotation: the article discusses the issues of forecasting in law enforcement and the use of the modeling method in the conditions of innovative development. In this regard, analyzing the content, essence, purpose, stage of modeling the legal situation. The features of modeling in legal practice are shown. The efficiency of modeling is justified only on the basis of a scientific forecast.

Keywords: innovation management, law enforcement, law enforcement forecasting, law enforcement modeling, modeling method, legal model, modeling stages, predictive modeling.

Мамлакатимиз ижтимоий-ҳуқуқий ҳаётида туб янгиланиш жараёнлари тобора фаоллашиб бормоқда. Давлатимиз раҳбари томонидан жорий йил “Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили” деб номлангани ва тегишли Давлат дастури тасдиқланиб, амалга оширилаётганлиги улкан аҳамиятга эгадир.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёев Олий Мажлисга мурожаатномасида шундай деди: “Бугун биз давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларини тубдан янгилашга қаратилган инновацион ривожланиш йўлига ўтмоқдамиз. Бу бежиз эмас, албатта. Чунки шиддат билан ривожланиб бораётган ҳозирги даврда ким ютади? Янги фикр, янги ғояга, инновацияга таянган давлат ютади” [1, 19-20 бетлар]. Ушбу дастурий кўрсатмадан келиб чиқиб таъкидлаш мумкинки, давлат ва жамият қурилиши тизимида, шу жумладан ҳуқуқий тартибга солиш ва ҳуқуқни қўллаш